

MEKTEB I MEKTEPSKA POUKA ISLAMSKE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI – ANALIZA, ISKUSTVO I PREPORUKE

Enes SVRAKA
Rijaset IZ u Bosni i Hercegovini
enes.svraka@rijaset.ba

SAŽETAK: U radu se, pored osnovnih informacija o mektebu i mektepskoj pouci Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, obrađuju određeni podaci o realizaciji pouke u mektepskoj 2021/2022. godini, početku i završetku mektepske pouke, primjeni Nastavnog plana i programa i ilmihala. Zatim slijede informacije o mešihatima i krovnim organizacijama Islamske zajednice Bošnjaka u dijaspori koji su proveli ili pokrenuli proceduru prilagodbe Nastavnog plana i programa mektepske pouke za svoje područje. U radu će biti više riječi o primjeni jedinstvenog Nastavnog plana i programa mektepske pouke, te statističkoj analizi i određenim prijedlozima za unapređenje mektepske pouke. Važno pitanje o mektepskoj pouci je broj polaznika. U ovom radu prezentirani su podaci s analizom o broju upisanih i redovnih polaznika mektepske pouke u mektepskoj 2021/2022. godini. Ti podaci su prezentirani i obrađeni na nivou organizacionih jedinica Islamske zajednice: mešihati, muftijstva, uredi muftija i krovne organizacije Islamske zajednice Bošnjaka u dijaspori, te sveukupno na nivou Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Posebna pažnja posvećena je polaznosti i redovnosti djece u mektepskoj 2021/2022. godini pomoću koje ćemo se upoznati i s podacima o broju potencijalnih polaznika mekteba. Za proces realizacije mektepske pouke, analizu, sagledavanje stanja i osmišljavanje novih strategija bitno je izvještavanje o mektepskoj pouci. Ovoj temi posvećeno je zasebno poglavlje. Na kraju rada su neka promišljanja u pogledu preporuka za unapređenje i afirmaciju mekteba i mektepske pouke.

Ključne riječi: mekteb, mektepska pouka, Nastavni plan i program mektepske pouke, ilmihali, muallimi/e, polaznici i izvještaj

Uvod

Mektepska pouka je osnov i temelj odgojno-obrazovnog procesa u sistemu poučavanja Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Iako je mekteb stabilan, a iskustvo i tradicija poučavanja su višestoljetni, ipak je važno kontinuirano aktualiziranje i propitivanje mekteba i mektepske pouke. U tom kontekstu nadležna Uprava za

vjerske poslove Rijaset organizira redovna i povremena savjetovanja, okrugle stolove, seminare i druge aktivnosti od značaja za mektepsku pouku. Organiziranje i realiziranje mektepske pouke je u nadležnosti džemāta/medžliša Islamske zajednice. Međutim, usmjeravanje, analiziranje, strategija, nadzor, praćenje, inoviranje, podrška i drugo očekuje

se, i u nadležnosti je, viših instanci u strukturi Islamske zajednice.

Mektepska pouka u školskoj 2021/2022. godini održavala se redovno uz određene izazove s kojima su se suočili muallimi/e, polaznici mekteba, roditelji polaznika i drugi faktori koji su uključeni u odgojno-obrazovni proces mektepske pouke. Neki od izazova su broj upisanih

polaznika, redovnost polaznika, u nekim mекtebima nije bilo uopće pouke, a u nekim se nisu mogli potpuno primijeniti i implementirati predviđeni Program i sadržaj. Posebno je to izraženo u manjem bosanskohercegovačkom entitetu i drugim dijelovima Bosne i Hercegovine, prije svega u “povratničkim džematima”, gdje se pouka odvijala u otežanim i složenim uslovima. U načelu, odgojno-obrazovni proces mektepske pouke odvijao se u skladu s Pravilnikom o mektebu i mektepskoj pouci.

Realizacija mektepske pouke u mektepskoj 2021/2022. godini

Mektepska pouka u školskoj 2021/2022. godini shodno Odluci Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini broj: 02-03-2-2292-3/21¹ i Kalendaru mektepske pouke počela je 11. septembra 2021. god./4. safer 1443. god. po H., a završila u nedjelju 5. juna 2022. god./6. zulkade 1443. god. po H.

Mektepska pouka u mektepskoj 2021/2022. godini izvodila se po kombinovanom modelu tj. tradicionalno i online, ovisno o epidemiološkoj situaciji. Većina mekteba je radila na tradicionalan/konvencionalan način uz poštivanje propisanih i preporučenih epidemioloških mjera od nadležnih organa Islamske zajednice i nadležnih državnih/ entitetskih/ kantonalnih organa, a jedan manji broj po potrebi po modelu mekteb na daljinu/ mekteb online.

Primjena novog Nastavnog plana i programa mektepske pouke, ilmihala i mektepske pedagoške dokumentacije počela je 2020. godine na području muftijstava u Bosni i Hercegovini u okolnostima pandemije virusa Covid-19, a u mektepskoj 2021/2022. godini to se očekivalo u punom kapacitetu. Povratne informacije putem izvještaja, neposrednog uvida i

neformalne komunikacije svjedoče u prilog navedenog uz određene izuzetke uzrokovane nekim od izazova koji prate odgojno-obrazovni proces mektepske pouke.

Pored područja Bosne i Hercegovine, zvanični podaci ukazuju na činjenicu da su Nastavni plan i program mektepske pouke, ilmihali i mektepska pedagoška dokumentacija u toku mektepske 2021/2022. godine primijenjeni i na području Islamske zajednice Bošnjaka za Sjevernu Ameriku. Preduslov za službenu primjenu Nastavnog plana i programa mektepske pouke Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini jeste da je u skladu sa utvrđenom procedurom i metodologijom na nivou Rijasetu i krovne organizacije prilagođen, te od Rijasetu i Vijeća muftija usvojen i odobren.

Jedinstveni Nastavni plan i program mektepske pouke

Procedura prilagodbe, izmjene i dopune Nastavnog plana i programa mektepske pouke u 2021/2022. godini završena je s Islamskom zajednicom Bošnjaka za Sjevernu Ameriku, Islamskom zajednicom Bošnjaka u Norveškoj i Mešihatom Islamske zajednice u Sloveniji, te verifikovana od nadležnih organa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Procedura prilagodbe, izmjene i dopune pokrenuta je i otvorena s Islamskom zajednicom Bošnjaka u Švicarskoj, Islamskom zajednicom Bošnjaka u Austriji i Mešihatom Islamske zajednice u Srbiji. Očekuje se pokretanje i otvaranje procedure prilagodbe Nastavnog plana i programa mektepske pouke i s drugim organizacionim jedinicama Islamske zajednice.

Na temelju Nastavnog plana i programa mektepske pouke pripremaju se i rade ilmihali. U skladu sa suvremenim okolnostima i izazovima podučavanja polaznika mekteba vjeri i

očuvanja bosanskog jezika ovo pitanje u krovnim organizacijama zahtijeva iznalaženje funkcionalnog rješenja. U tom kontekstu cijenimo da je napravljen značajan iskorak, a vrijeme će pokazati, po prvi put urađeni su dvojezični ilmihali na bosanskom i engleskom jeziku za mektepsku pouku za potrebe Islamske zajednice Bošnjaka za Sjevernu Ameriku. To je značajno i sa aspekta otvaranja Zajednice prema nemuslimanima, te mogućnosti da drugi uče o islamu i muslimanima iz ili porijeklom iz Bosne i Hercegovine na engleskom jeziku iz literature koja je primarno pripremljena u Bosni i Hercegovini. Očigledno, ovo je koncept, model koji će biti prihvatljiv i u većini drugih krovnih organizacija, a u prilog navedenom svjedoči činjenica da je preveden *Ilmihal* 1 na norveški jezik, da je u toku prevođenje *Ilmihala* 1 i 2 na slovenski jezik, te da će u najskorije vrijeme ući u postupak pripreme za štampu. Vjerujemo da će ovim iskoracima Zajednica poslati snažnu poruku svojim članovima i korisnicima u smislu brige i pružanja podrške u pogledu odgojno-obrazovnog procesa, kao i nemuslimanima i društvenoj zajednici u kojoj djeluje Islamska zajednica, žive i rade muslimani iz Bosne i Hercegovine u pogledu interpretacije islama i integracije Bošnjaka muslimana u društvo.

Analiza podataka o upisanim i redovnim polaznicima mektepske pouke

Na temelju Pravilnika o mektebu i mektepskoj pouci², član 21³, organizacione jedinice Islamske zajednice; mešihati, muftijstva, uredi muftija i krovne organizacije Islamske zajednice Bošnjaka u dijaspori dužni su podnijeti Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini izvještaj o mektepskoj pouci.

¹ Arhiva Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

² Pravilnik o mektebu i mektepskoj pouci, Zaključak Rijasetu, broj: 02-03-2-2292-3/20.

³ Član 21 glasi: “Izvještaj o mektepskoj pouci na propisanom obrascu podnose muallim/a, glavni imam i muftijstvo Rijasetu putem nadležne Uprave za vjerske poslove. Muallimi/e su dužni/e u roku 10

dana od dana završetka mektepske pouke nadležnom glavnom imamu podnijeti pismeni izvještaj o mektepskoj pouci za proteklu mektepsku godinu. Glavni imami su dužni sačiniti zbirni izvještaj o

Temeljom izvještaja koje su dostavile organizacione jedinice Islamske zajednice za 2021/2022. mektepsku godinu kao i ranije godine, statističke podatke o mektepskoj pouci u 2021/2022. mektepskoj godini možemo uporedno pratiti i analizirati u toku jedne ili više godina.

U daljem tekstu predstaviti ćemo najvažnije statističke i analitičke podatke o mektebu i mektepskoj pouci koji se odnose na mešihate, muftijstva, urede muftija i krovne organizacije.

Mešihati Islamske zajednice – upisani i redovni polaznici

Organizacija mektepske pouke na području mešihata uslovljena je različitim okolnostima i specifičnostima koje u sebi nose srbijansko, hrvatsko i slovensko društvo. Na osnovu dostavljenih izvještaja iz mešihata analizom podataka dolazimo do sljedećih pokazatelja. Na nivou mešihata Islamske zajednice

u Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji, prema nekompletnim podacima, ukupan broj upisanih polaznika mekteba je 9951⁴, što je za 1973 više u odnosu na prethodnu izvještajnu godinu u kojoj je bilo 7978, a broj redovnih polaznika je 7713, što je više za 2250 u odnosu na prošlu mektepsku godinu u kojoj je bilo 5436 redovnih polaznika.

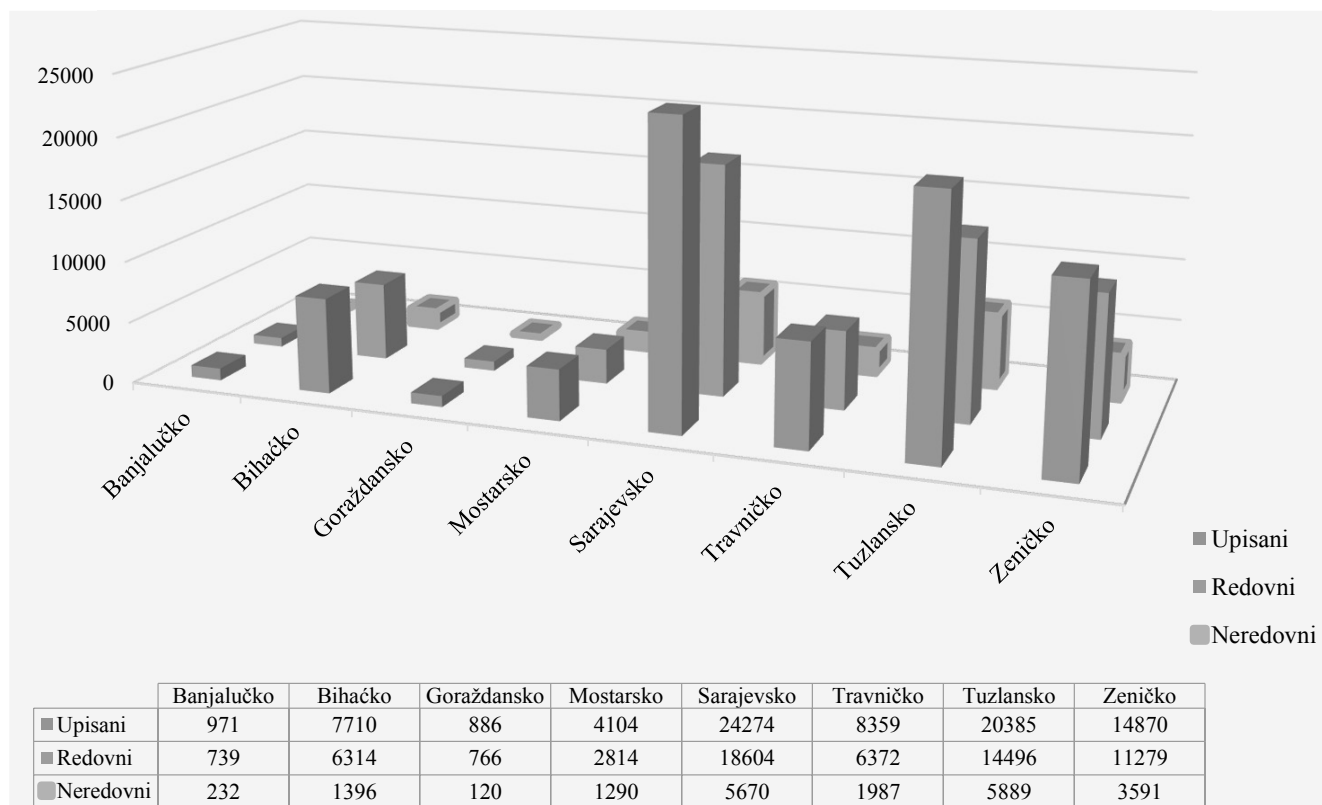
S obzirom na to da je pandemija virusa Covid-19 znatno utjecala na organizaciju i tok mektepske pouke u 2020/2021. mektepskoj godini, povećanje broja upisanih i redovnih polaznika u mektepskoj 2021/2022. godini na području mešihata je očekivano.

Muftijstva u Bosni i Hercegovini – upisani i redovni polaznici

Analizirajući mektepsku pouku Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, svi pokazatelji idu u prilog činjenici da je najintenzivnija

na području Bosne i Hercegovine u svakom pogledu. U mektepskoj 2021/2022. godini fokus učesnika odgojno-obrazovnog procesa u mektebima na području muftijstava u Bosni i Hercegovini usmjeren je na realiziranje mektepske pouke prema Pravilniku o mektebu i mektepskoj pouci, zatim primjenu Nastavnog plana i programa mektepske pouke, novih *Ilmihala* 1, 2 i 3 za mektepsku pouku i pedagoške dokumentacije (Dnevnik rada i matična evidencija polaznika mektepske pouke i Registar polaznika mektepske pouke upisanih u Dnevnik rada i matičnu evidenciju polaznika mektepske pouke) te ostale dokumentacije (svjedodžba, diploma i priznanje Ponos mekteba).

S obzirom na tok i smanjenje intenziteta pandemije virusa Covid-19, redovno održavanje mektepske pouke u učionicama uz poštivanje epidemioloških mjera bio je važan faktor u pogledu normaliziranja odgojno-obrazovnog procesa u mektebu,

Grafički prikaz upisanih i redovnih polaznika po muftijstvima

mektepskoj pouci za područje medžlisa i dostaviti ga muftiji najkasnije u roku 20 dana od dana završetka mektepske godine. Muftijstvo je dužno podnijeti zbirni

izvještaj o mektepskoj pouci Upravi za vjerske poslove Rijasetu najkasnije u roku 30 dana od dana završetka mektepske godine.”

⁴ Arhiva Rijasetu Islamske zajednice u

Bosni i Hercegovini, Zbirni izvještaj Rijasetu o mektepskoj pouci u mektepskoj 2021/2022. godini, protokolarni broj: 03-08-1-2184/22.

stabiliziranja pouke i njenog realiziranja na konvencionalan način.

U pogledu statističkih podataka, pored ostalih, izdvojiti ćemo informacije o broju upisanih, redovnih i ukupnom broju polaznika mekteba. Također, vrlo važna informacija jeste broj osnovnoškolske djece, koja pohađaju nastavu iz predmeta islamska vjeronauka u školi, ali nisu polaznici mektepske pouke uopće.

Najveći broj polaznika mektepske pouke evidentiran je u Bosni i Hercegovini. Podaci zbirno po muftijstvima pokazuju da je ukupan broj upisanih polaznika mekteba 81.559⁵, što je za 316 manje u odnosu na prethodnu mektepsku 2020/2021. godinu u kojoj je bilo 81.875, a broj redovnih polaznika je 61.384, što je manje za 138 u odnosu na prošlu mektepsku godinu u kojoj je bilo 61.522, a u kojoj je također zabilježeno smanjenje broja redovnih polaznika.

Uredi muftija i krovne organizacije Islamske zajednice Bošnjaka – upisani i redovni polaznici

Statistički podaci na nivou ureda muftija i krovnih organizacija su nepotpuni, jer istima nisu obuhvaćene IZB koje nisu dostavile izvještaje.

Prema nekompletnim podacima ukupan broj upisanih polaznika mekteba na nivou ureda muftija je 4674⁶, što je za 1763 više u odnosu na prethodnu mektepsku godinu u kojoj je bilo 2911, a broj redovnih polaznika je 3899, što je više za 1607 u odnosu na prethodnu mektepsku godinu u kojoj su bila 2292 redovna polaznika.

Na nivou krovnih organizacija, prema nekompletnim podacima, ukupan broj upisanih polaznika mekteba je 7973⁷, što je za 7001 više u odnosu na prethodnu mektepsku godinu u kojoj je bilo 972, a broj redovnih polaznika je 6635, što je više za 5950 u odnosu na prethodnu mektepsku godinu u kojoj je bilo evidentirano 685 redovnih polaznika. Značajno statističko povećanje broja upisanih i redovnih polaznika prije svega je rezultat odgovornijeg odnosa prema dostavljanju izvještaja o mektepskoj pouci od krovnih organizacija Islamske zajednice Bošnjaka u Zapadnoj Evropi. Ovaj trend bi se trebao nastaviti i u tekućoj mektepskoj godini.

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini – upisani i redovni polaznici

Shodno dostavljenim podacima organizacionih jedinica Islamske zajednice ukupan broj upisanih

polaznika mektepske pouke Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini u školskoj 2021/2022. godini je 104.157⁸, što je za 10.421 polaznika više i predstavlja povećanje za 11,11% u odnosu na prošlu godinu kada je bilo upisano 93.736 polaznika. Ukupan broj redovnih polaznika je 79.631 u odnosu na prošlu godinu kada je bilo 69.935 redovnih polaznika, što je povećanje za 9696 (13,86%).⁹ Treba imati u vidu da su ovo nepotpuni podaci, jer neke od organizacionih jedinica Islamske zajednice nisu dostavile svoje izvještaje.¹⁰

Obrađeni podaci u izvještajnoj godini ukazuju na blagi trend smanjenja broja upisanih i broja redovnih polaznika kada je riječ o području Bosne i Hercegovine, što potvrđuju statistički podaci i za prethodnih pet godina. Međutim, kada je riječ o mešihatima, uredima muftija i krovnim organizacijama Islamske zajednice Bošnjaka u dijaspori, uporedni podaci pokazuju značajno uvećanje broja upisanih i redovnih polaznika mektepske pouke. Sličan statistički trend može se očekivati i u tekućoj 2022/2023. godini zbog migracija stanovništva prema Zapadnoj Evropi.

U tabelama koje slijede prikazani su podaci o upisanim i redovnim polaznicama mektepske pouke.

Tabela 1. Upisani polaznici mektepske pouke

Organizaci. jedinica	Predškolci	Srednj. škola	Ukupno	1. nivo	2. nivo	3. nivo	Ukupno	Ukupno upisani
Muftijstva	4067	1477	5544	31547	26384	18084	75891	81559
Mešihati	2911	313	3224	3251	1324	818	5393	9951
Uredi muftija	274	261	535	1639	1290	1210	4139	4674
Krovne organizacije	471	752	1223	1675	1982	1287	6806	7973
ZBIRNO: 2021/2022.	7723	2803	10526	38112	30980	21399	92353	104157
2020/2021.	6775	1561	8336	35442	29651	20397	85400	93736
Razlika	948	1242	2190	2670	1329	942	6953	10421

⁵ Arhiva Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Zbirni izvještaj Rijasetu o mektepskoj pouci u mektepskoj 2021/2022. godini, protokolarni broj: 03-08-1-2184/22.

⁶ Isto.

⁷ Isto.

⁸ Isto.

⁹ Arhiva Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Zbirni izvještaj

Rijasetu o mektepskoj pouci u mektepskoj 2021/2022. godini, Zaključak Rijasetu, broj: 02-08-1-2184-11/22.

¹⁰ Podaci nisu kompletni, osim za područje muftijstava u Bosni i Hercegovini.

Tabela 2. Redovni polaznici mektepske pouke

Organizaci. jedinica	Predškolci	Sredn.škola	Ukupno	1. nivo	2. nivo	3. nivo	Ukupno	Ukupno redovni
Muftijstva	3121	1047	4168	23770	20088	13358	57216	61384
Mešihati	2405	250	2655	2362	964	532	3858	7713
Uredi muftija	239	226	465	1304	1006	1124	3434	3899
Krovne organizacije	368	658	1026	1460	1546	1071	5636	6635
ZBIRNO: 2021/2022.	6133	2181	8314	28896	23604	16085	70144	79631
2020/2021.	5383	1113	6526	26171	21954	14859	63409	69935
Razlika	750	1068	1788	2725	1650	1226	6735	9696

Prezentirani podaci u tabelama opisno izgledaju ovako:

1. Broj upisanih polaznika – predškolci: 7723 /nepotpun podatak/
2. Broj upisanih polaznika – osnovnoškolski (7-15 godina): 92353 /nepotpun podatak/
3. Broj upisanih polaznika – srednjoškolski: 2803 /nepotpun podatak/
4. Broj redovnih polaznika – predškolci: 6133 /nepotpun podatak/
5. Broj redovnih polaznika – osnovnoškolski (7-15 godina): 70144 /nepotpun podatak/
6. Broj redovnih polaznika – srednjoškolski: 2181 /nepotpun podatak/
7. Broj upisanih polaznika ukupno: 104157 /nepotpun podatak/
8. Broj redovnih polaznika ukupno: 79631 /nepotpun podatak/

Navedeni podaci o broju upisanih i redovnih polaznika mekteba mogu se analizirati i kvalificirati sa više različitih aspekata. Sveukupno na nivou Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini broj upisanih i redovnih polaznika nije na razini zadovoljavajućeg iako je zabilježeno povećanje u mektepskoj 2021/2022. godini. Realno povećanje broja polaznika mektepske pouke ima utemeljenje u potencijalnim polaznicima a to su đaci koji pohađaju nastavu iz predmeta islamska vjeronauka u osnovnoj školi. Prema raspoloživim podacima o broju upisanih polaznika mekteba

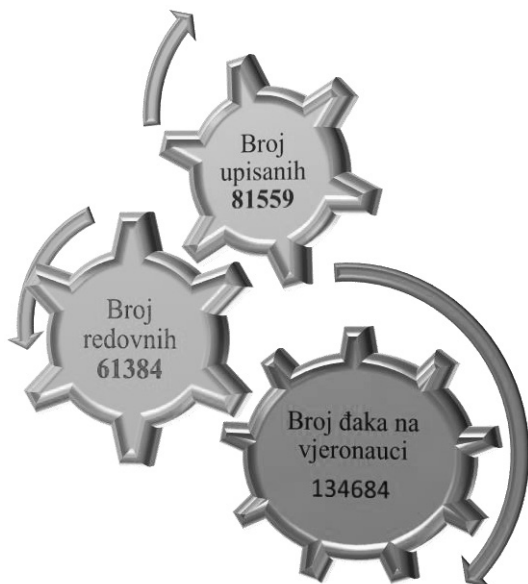
i broju polaznika islamske vjeronauke u osnovnim školama u Bosni i Hercegovini, mektepskom poukom nije obuhvaćeno blizu 40% potencijalnih polaznika, đaka koji pohađaju islamsku vjeronauku u školi. Općenito procent djece u džematu koja su obuhvaćena mektepskom poukom u prosjeku kreće se od 30 do 100%. Svakako da je mnogo bolje stanje u seoskim i prigradskim džematima u odnosu na gradske. Navedeno ukazuje da postoji značajan prostor za poboljšanje, posebno u gradskim sredinama, i posebno u džematima/mektebima s većim brojem polaznika. Naime, u mektebu koji broji blizu 150 polaznika, mektepsku pouku realizira uglavnom jedan muallim/a s jednim ili eventualno dva pomoćnika, dok je za isti taj broj đaka u školi angažirano dvadesetak nastavnika. Ova činjenica ukazuje na to da je imam/muallim pored drugih poslova u džematu u znatnoj mjeri angažiran i opterećen mektepskom poukom. Međutim, ovdje želimo da ukažemo na drugu pojavu, a to je da pored 150 ili više polaznika mekteba u nekom džematu, približno tom broju ili isti broj djece osnovnoškolskog uzrasta u istom džematu nije obuhvaćen mektepskom poukom. Ovo je vrlo značajna konstatacija, jer broj mekteba u Bosni i Hercegovini koji imaju više od 100 polaznika mekteba je u više od 150 džemata, dok je taj broj na nivou cjelokupne Zajednice u više od 200 džemata. Naravno, ovo je istovremeno i velika

obaveza i velika prilika. Svakako, ne treba zanemariti ni mektebe s brojem polaznika manjim od 100 u kojima je značajan broj djece koja ne pohađaju mektepsku pouku.

Ukoliko se pažnja usmjeri na broj upisanih i redovnih polaznika mektepske pouke u gornjim tabelama, pored I, II i III nivoa primjećuju se još dvije kategorije polaznika i to: predškolski i srednjoškolski. Prema navedenim podacima, primjetan je značajan broj djece predškolskog uzrasta koja su upisana i redovno pohađaju mektepsku pouku. Ukoliko se pozovemo na normativna akta, onda Pravilnik o mektebu kao polaznike mektepske pouke prepoznaje djecu uzrasta od 7 do 15 godina, tako da podaci i činjenice o broju upisane djece predškolskog uzrasta koja redovno dolaze u mekteb zahtijevaju reakciju, odnosno iznalaženje adekvatnih rješenja u pogledu normativnog definiranja, zatim programskih sadržaja, učila, kadrovskih, tehničkih i drugih rješenja. Model koji je već prisutan u nekim medžlisima jeste *Mekteb za predškolski uzrast*, koji ima elemente obdaništa, vrtića, igraonice itd., te može biti dobra polazna osnova za definiranje ovog pitanja.

Polaznost i redovnost u mektepskoj 2021/2022. godini

Uvažavajući sve naprijed navedeno, može se zaključiti da se broj polaznika mekteba u mektepskoj 2021/2022. godini nije značajno

umanjio na području Bosne i Hercegovine. Ova konstatacija posebno dolazi do izražaja ako uzmemo u obzir podatke o broju osnovnoškolske djece koja su u periodu 2015 – 2022. godine otišla iz Bosne i Hercegovine i podatke o smanjenju broja učenika u naznačenom periodu u osnovnim školama. S druge strane, primjetno je da se broj polaznika mekteba povećao u nekim dijasporalnim

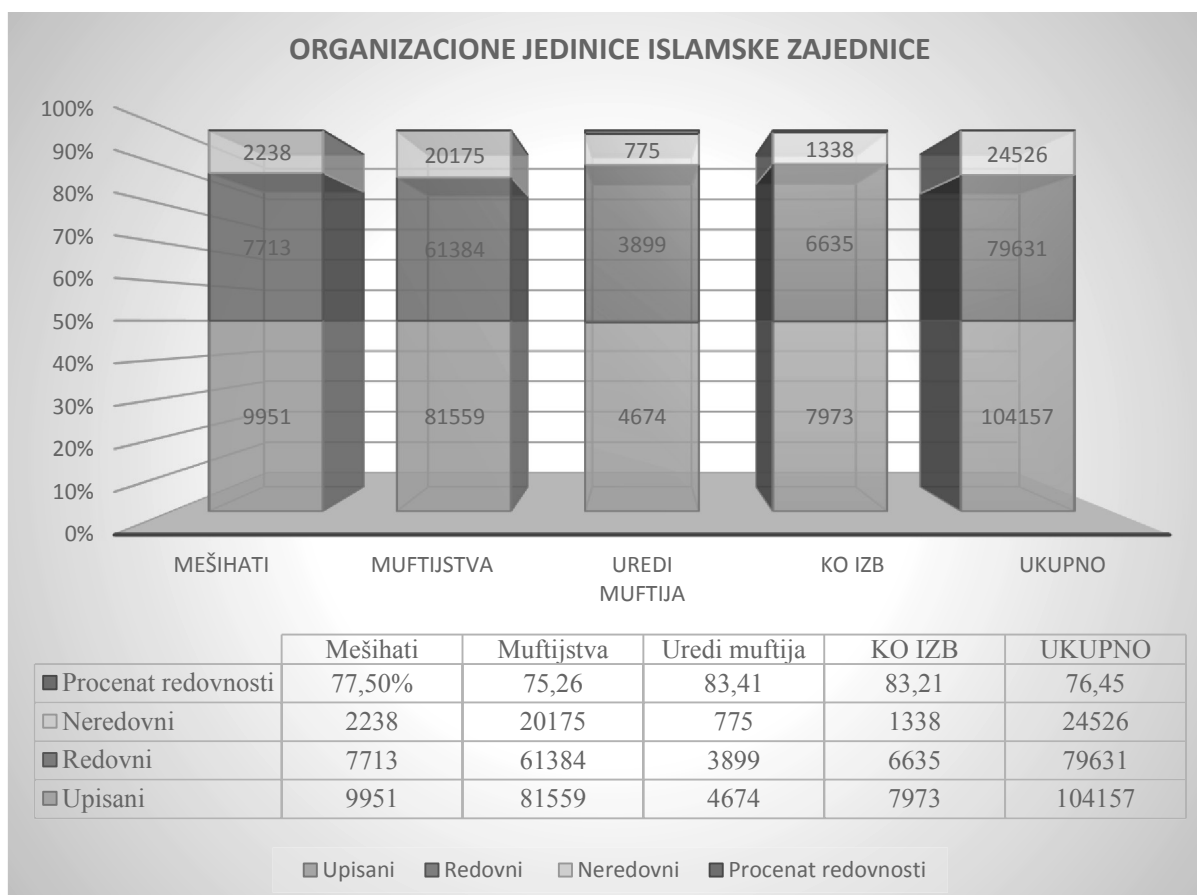
zajednicama. Uzimajući u obzir sve navedeno, statistički i realni trend povećanja polaznika mektepske pouke očekuje se i u tekućoj mektepskoj godini.

Broj osnovnoškolske djece koja trenutno ne pohađaju mektepsku pouku u Bosni i Hercegovini je blizu 50 000, a koja istovremeno pohađaju nastavu islamske vjeronauke u školi. U ovom kontekstu značajno je naglasiti da se nastava islamske vjeronauke u školi i mektepske pouke realizuju prema zasebnim, odnosno različitim

Nastavnim planovima i programima. To znači da pohađanje nastave islamske vjeronauke u školi ne oslobađa osnovnoškolsku djecu pohađanja mektepske pouke. Također, učenici Islamske vjeronauke u školi nemaju mogućnost za praktičnu nastavu u pogledu vjerskih obreda. Islamska vjeronauka i mektepska pouka se međusobno dopunjavaju. Prema

tome, to su “dvije rijeke” koje teku u zasebnim koritima ali na kraju se spajaju u jednu moćnu “rijeku”, a ta rijeka je dobro odgojeno dijete koje raste u čestitu osobu.

Jedan od načina da se poveća broj polaznika i obuhvati veći broj djece mektepskom poukom jeste dobra saradnja između muallima i vjeroučitelja. Važno je napomenuti da ta saradnja može i treba biti mnogo kvalitetnija i plodonosnija, te je potrebno poduzeti odgovarajuće korake i angažiranije raditi na svim nivoima Islamske zajednice. Kako muallimi, tako i vjeroučitelji svoje obrazovanje i osnovni legitimitet stječu u odgojno-obrazovnim ustanovama i organima Islamske zajednice. Dobra saradnja muallima i vjeroučitelja, pored važnosti u pogledu mektepske pouke, prije svega povećanja broja polaznika mekteba, značajna je i u pogledu poboljšanja kvantiteta i kvaliteta drugih aktivnosti u džematu. Upravo zahvaljujući dobroj i korektnoj saradnji muallima i vjeroučitelja imamo i konkretnih rezultata ostvarenih na terenu.

Važno pitanje za odgojno-obrazovni proces mektepske pouke je redovnost polaznika. Redovnim polaznikom smatra se onaj polaznik mekteba koji prisustvuje najmanje 70% od ukupnog broja predviđenih časova za jedan nivo¹¹. Po tom osnovu u grafikonu koji slijedi pored statističkih podataka o broju upisanih, redovnih i neredovnih polaznika, iskazan je i procent redovnosti, koji se kreće od 75,26% na nivou muftijstava do 83,41% na nivou ureda muftija. Srednji procenat na nivou Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini je 76,45.

Sljedeće važno pitanje u pogledu redovnosti polaznika je koliko iznosi stvarni procent redovnosti od polaznika do polaznika, odnosno od mekteba do mekteba itd., na nivou svih organizacionih jedinica Islamske zajednice. Do stvarnog procenta redovnosti dolazi se uvidom u evidenciju prisustva za svakog polaznika pojedinačno. Ovo je važno iz razloga što se redovnim polaznikom smatra polaznik koji je prisustvovao pouci svaki čas tj. 100%, kao i onaj koji je prisustvovao 85 ili 70%. U ukupnoj evidenciji, statistici, oni su svi redovni polaznici, međutim, evidentne su razlike među njima izražene u stvarnim procentima. Naravno, redovnost na mektepskoj pouci odražava se na cjelokupan odgojno-obrazovni proces u mektebu.

Također, važno pitanje je i uredna, odnosno tačna evidencija prisustva polaznika mektepske pouke. Možda jedan minus ili plus ili neki drugi simbol za evidenciju prisustva sam po sebi ne predstavlja ništa posebno. Zasiurno taj simbol neće utjecati na kvalitet ishoda mektepske pouke, međutim, utjecat će na preciznost/tačnost informacije o redovnosti polaznika. Individualno, to je u statističkom pogledu potpuno nebitno, međutim, ako bi to bila pojava širih razmjera, onda može da predstavlja ozbiljan problem. Stoga,

od muallima se očekuje perfekcija u svim poslovima, shodno preporuci Poslanika, a.s., da se svaki posao koji se radi uradi najbolje, najpreciznije, najurednije itd. U tom pogledu, Aiša, r.a., prenosi da je Poslanik, a.s., rekao: "Uzvišeni Allah voli onoga koji – kad radi jedan posao – uradi ga temeljito, čestito." (Ibn Hibban i Taberani)

Izveštavanje o mektepskoj pouci

Planiranje, izveštavanje i analiziranje su neophodne aktivnosti i sastavni dio ozbiljnog, odgovornog i profesionalnog odnosa prema radnim obavezama, odnosno u konkretnom slučaju prema muallimskom pozivu i misiji podučavanja. Stoga, uredno, blagovremeno, precizno izveštavanje o mektebu i mektepskoj pouci nije puko zadovoljavanje forme. Izveštaj o mektepskoj pouci sa svim podacima koje sadrži predstavlja značajan dokument potreban za izradu analiza na nivou džemata, međzliša/krovne organizacije, muftijstva/mešihata i Rijasetu Islamske zajednice. U pogledu izveštavanja o mektepskoj pouci ostvaren je određen napredak, međutim, izveštaj Rijasetu nije potpun ako neke organizacione jedinice ne dostave izveštaj, jer to utiče na kompletnost podataka, kvalitetu istog, kao i na optimalno planiranje i poduzimanje adekvatnih radnji u pogledu poboljšanja mektepske pouke na cijelom području Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Kompletni, tačni i blagovremeni izveštaji s traženim podacima su značajni dokumenti za daljnje promišljanje o mektepskoj pouci. Na temelju prispjelih izveštaja nadležna Uprava za vjerske poslove vrši analizu i priprema prijedloge za razvoj i unapređenje mektepske pouke.

Naravno, forma izveštaja je promjenjiva kategorija i u tom pogledu treba tražiti najoptimalnije rješenje, međutim, suština je da su neophodni podaci potrebni za kvalitetnu analizu. Prema tome, izveštaj u osnovi treba biti autentičan, originalan, tačan i precizan sa svim traženim podacima. Polazna organizaciona jedinica je džemat

gdje nastaje osnovni dokument koji se dostavlja međzlišu/krovnoj organizaciji. U pogledu obrade, zbrajanja i analize podataka međzliš/krovna organizacija je prva, možemo kazati i najvažnija organizaciona jedinica gdje se sumiraju izvještaji iz džemata i pripremaju za sljedeću instancu a to je ured muftije, muftijstvo ili mešihat. U tom kontekstu nadležni na nivou međzliša/krovne organizacije imaju izuzetno veliku odgovornost, jer obrada izvještaja na ovom nivou u najvećoj mjeri utiče na konačne podatke zbirnog izvještaja na nivou Rijasetu. Obrada izvještaja na srednjem nivou (ured muftije, muftijstvo i mešihat) također je važna, jer to je prva linija za provjeru kvalitete zaprimljenih zbirnih izvještaja. Uredno i kvalitetno obrađeni izvještaji sa preciznim podacima dostavljeni Rijasetu u znatnoj mjeri olakšavaju obradu statističkih podataka i ostavljaju više prostora za analizu i analitičko razmatranje te, što je najvažnije, omogućavaju pravu sliku o stanju mekteba i mektepske pouke. Prema tome, izrada izvještaja o mektepskoj pouci nije formalno popunjavanje obrazaca s traženim podacima ili "copy paste" forma preslikavanja ranijih, već vrlo važan i značajan dokument koji sadrži mnoge pokazatelje koji određuju karakter mekteba i mektepske pouke kako u jednom mektebu, tako i općenito na nivou Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, odnosno na nivou svake organizacione jedinice.

Analiza i izazovi izveštaja o mektepskoj pouci

Formiranje navika i razvijanje prakse za uredno vođenje evidencije o radnim obavezama; planiranim, započetim, izvršenim, neizvršenim itd., važan je osnov, tj. priprema za izradu izveštaja o radu, u konkretnom slučaju izveštaja o mektepskoj pouci. Dostavljanje izveštaja može biti na vrijeme, blagovremeno, sa zakašnjenjem, naknadno, nikako itd., a sami izveštaji precizni, uredni, originalni, polovični, obrađeni, djelimično obrađeni, neobrađeni i drugo. Stoga, očekuje se više ažurnosti

¹¹ Pravilnik o mektebu i mektepskoj pouci, Zaključak Rijasetu, broj: 02-03-2-2292-3/20.

i odgovornosti od onih organizacionih jedinica koje ne ispunjavaju svoje obaveze po ovom pitanju.

Jedna od karakteristika izvještavanja jeste i promjenljivost podataka u izvještajima koja se prije svega odnosi na statističke podatke. Naravno da je to logično i razumno, međutim, kada se ta promjena dešava u neuobičajenoj formi, onda je to alarm da se na taj segment obrati posebna ili dodatna pažnja. Dakle, kada usporenom analizom statističkih podataka izvještaj pokazuje značajniju promjenljivost istih u pojedinim kolonama u odnosu na prethodne godine, to ukazuje na potrebu i zahtijeva ažurnije, odgovornije i preciznije prikupljanje i obradu podataka. Nepotpuni statistički podaci po bilo kom osnovu definišu cjelokupan izvještaj kao nepotpun. To za posljedicu ima neuobičajenu formu prezentiranja podataka bilo u samom zbirnom izvještaju Rijasetu, putem medija ili na neki drugi način, naprimjer, kada bi se reklo: "U Bosni i Hercegovini ima oko ... mekteba", dakle, ne navodi se tačan nego približan broj mekteba.

Preporuke za unapređenje i afirmaciju mektepske pouke

Održavanje dostignutog nivoa, unapređenje, razvoj, afirmacija i promocija mekteba i mektepske pouke treba da bude stalna težnja svih učesnika odgojno-obrazovnog procesa u mektebu i nadležnih ustanova za mekteb i mektepsku pouku. U tom kontekstu predlažemo sljedeće:

1. Odgovornost i predanost svih učesnika odgojno-obrazovnog procesa u mektebu je neophodna i to je osnovni preduslov za uspjeh.
2. Dosljednost u primjeni i poštivanju Nastavnog plana i programa mektepske pouke, il-mihala, mektepske pedagoške

dokumentacije, normi i propisa je nužno u cilju uspostavljanja jedinstvenog koncepta i modela mektepske pouke Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.¹²

3. Razvijanje i podizanje svijesti o mektebu i mektepskoj pouci je potrebno provoditi među muallimima/ama, roditeljima, članovima džematskih odbora, polaznicima mekteba, vjeroučiteljima, đacima osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta koji pohađaju nastavu iz predmeta islamska vjeronauka, te u široj društvenoj zajednici.
4. Inovativnost i kreativnost na svim nivoima Islamske zajednice je obaveza svih aktera odgojno-obrazovnog procesa u mektebu, direktnih i indirektnih u cilju suvremenog, modernog i funkcionalnog mekteba.
5. Organizacija mektepske pouke u gradskim sredinama i velikim džematima s većim brojem djece/polaznika mekteba po modelu jedan muallim/a, jedan nivo, jedan Nastavni plan i program, dakle kao razredna nastava, odnosno "mektepski centar", nešto je o čemu treba razmišljati jer može dati novi impuls u razvoju mektepske pouke.
6. Promocija mekteba i marketing je suvremena potreba i prilika. Stoga pored internih mogućnosti Islamske zajednice putem različitih džematskih aktivnosti i sadržaja, potrebno je uključiti i upotrijebiti elektronske medije: TV, radio, internet/društvene mreže, platforme, te različite modele vanjskog oglašavanja.
7. Mektebi s 200 i više polaznika su po broju polaznika u rangu mnogih škola u kojima radi značajan broj nastavnog osoblja, a u tim mektebima uglavnom je jedan muallim s jednim ili dva pomoćnika. Stoga, iznalaženje novih modela materijalne podrške mektebu i mektepskoj pouci u cilju razvoja i

unapređenja mekteba je pitanje s kojim se trebamo suočiti na nivou svih organizacionih jedinica Islamske zajednice, od Rijasetu do džemata.

Zaključak

Mektepska pouka Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini u većini mekteba organizirana je na uspješan i kvalitetan način. Za ostvarenje cilja i zadataka, te poboljšanja odgojno-obrazovnog procesa u mektebu nužno je maksimalno angažiranje svih učesnika, te predan i odgovoran rad na svim nivoima u strukturi Islamske zajednice. Odgovorni nosioci vjerskih autoriteta u mešihatima, muftijstvima i međžlisima/krovnim organizacijama trebali bi u skladu sa svojim nadležnostima osigurati funkcionisanje mektepske pouke u skladu s normativima Islamske zajednice i objektivnim okolnostima.

Saradnja muallima i vjeroučitelja u cilju poboljšanja odgojno-obrazovnog procesa u mektebu i drugih aktivnosti u džematu od ključnog je značaja. U cilju razvoja, unapređenja i poboljšanja mekteba i mektepske pouke potrebno je iznaći nove modele i izvore materijalne/finansijske podrške mektebu.

Izvor

Odluka Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Arhiva Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, protokolarni broj: 02-03-2-2292-3/21.

Pravilnik o mektebu i mektepskoj pouci, Zaključak Rijasetu, broj: 02-03-2-2292-3/20.

Zbirni izvještaj Rijasetu o mektepskoj pouci u mektepskoj 2021/2022. godini, Arhiva Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, protokolarni broj: 03-08-1-2184/22

Zbirni izvještaj Rijasetu o mektepskoj pouci u mektepskoj 2021/2022. godini, Arhiva Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Zaključak Rijasetu, broj: 02-08-1-2184-11/22.

¹² Pod Islamskom zajednicom u Bosni i Hercegovini podrazumijeva se područje Bosne i Hercegovine, mešihata i krovnih organizacija Islamske zajednice Bošnjaka u dijaspori.

الموجز

الكتاب ودروس الكتاتيب لدى المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك
التحليل والخبرة والتوصيات

أنس سفراكا

إلى جانب التعريف بالكتاب ودروس الكتاتيب لدى المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك، يعالج هذا المقال بيانات محددة عن درجة تنفيذ دروس الكتاتيب في العام الدراسي 2021/2022، وعن بداية دروس الكتاتيب ونهايتها، وتطبيق المنهاج والبرنامج وكتاب تعليم الدين (علم الحال). ثم يتحدث المقال عن المشيخات والمؤسسات الإسلامية الخاصة بالشانقة في المهجر التي نفذت أو بادرت إلى تنفيذ ملاءمة المنهاج والبرنامج التعليمي في الكتاتيب في مناطقها. وسيتحدث المقال بشكل أوسع عن تطبيق المنهاج الموحد لدروس الكتاتيب والتحليل الإحصائي وعن بعض المقترحات لتحسين دروس الكتاتيب. يعتبر عدد التلاميذ من المسائل المهمة المتعلقة بدروس الكتاتيب، حيث يقدم هذا المقال بيانات وتحليلًا عن عدد التلاميذ المسجلين المنتظمين في دروس الكتاتيب في العام الدراسي 2021/2022. ويتم عرض هذه البيانات ومعالجتها على مستوى الوحدات التنظيمية في المشيخة الإسلامية: المشيخات، ودور الإفتاء، ومكاتب المفتين، والمؤسسات العليا في المشيخة الإسلامية للشانقة في المهجر، والبيانات الإجمالية على مستوى المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك. لقد أولينا اهتمامًا خاصًا بانتظام التلاميذ في العام الدراسي للكتاتيب 2021/2022، ومن خلاله يمكننا التعرف على الأعداد المتوقعة للتلاميذ في الكتاتيب. وتعتبر التقارير عن دروس الكتاتيب مهمة لعملية تنفيذ الدروس وتحليلها وتشخيص الوضع الراهن وابتكار الاستراتيجيات الجديدة، وقد خصصنا لهذا الموضوع فصلاً خاصاً. وفي ختام المقال نقدم بعض الأفكار المتعلقة بالتوصيات لتحسين دروس الكتاتيب والترويج لها.

الكلمات الرئيسية: الكتاب، دروس الكتاتيب، منهاج وبرنامج دروس الكتاتيب، كتاب تعليم الدين (علم الحال)، المعلمون والمعلمات، التلاميذ، التقرير.

Summary

MAKTAB AND THE MAKTAB TEACHING OF THE ISLAMIC COMMUNITY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA-ANALYSIS, EXPERIENCES AND SUGGESTIONS

Enes Svraga

This article presents some basic information about maktab and maktab teaching of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina and analyses the data of maktab classes in academic 2021/2022., its, the application of the Teaching Plan and Programme and Ilmihal (the textbook). It also presents information about meshihats and umbrella organizations of the Islamic Community of the Bosniaks in the diaspora who have started the procedure of adaptations of the Teaching Plan and Program for the maktab class in their areas. The article focuses on the application of a single Teaching Plan and Program of the maktab class, the statistical analysis of the same, and some suggestions for its improvements. Another significant issue of the maktab class is the number of students attending it. Here we presented the data with the analysis of the number of enrolled students and regular attendees of maktab class in academic 2021/2022. This data is presented and analysed on the level of the organizational units of the Islamic Community: meshihats, muftiships, mufti offices, and the umbrella organizations of the Islamic Community of Bosniaks in the diaspora and on the level of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina. Regular reports on the teaching process are essential for the realization of the process, and the creation of new strategies for its realization and improvement. We have devoted a separate chapter to this issue here. The end part of the article offers some views of prospects for the improvement of the maktab class as well as some suggestions in this regard.

Keywords: maktab, maktab class, Teaching Plan and Program for the maktab class, Ilmihal, mu'allims, students, reports